

Mistä puhutaan kun puhutaan Murakamista

Anna-Maija Takala

Julkaisu: Harukaze – Kirjoituksia Japanin kulttuurista.

Numero: 6.

Julkaisupäivämäärä: 15.9.2011.

Julkaisija: Japani-opinnot, Oulun yliopisto, Oulu.

ISSN: 1458-2899.

URL: http://www oulu.fi/hutk/japani/Harukaze/Takala_2011.pdf

Asiasanat: Murakami Haruki, kirjallisuudentutkimus, kirjailijat, kääntäjät, kaunokirjallisuus, Suuri lammasseikkailu, Hitsuji o meguru bōken, Norwegian Wood, Noruwei no mori, Mistä puhun kun puhun juoksemisesta, Hashiru koto ni tsuite kataru toki ni boku no kataru koto, The Wind-Up Bird Chronicle, Nejmaki-dori Kuronikuru, Underground, After the Quake, Kami no kodomo-tachi wa mina odoru, Kafka rannalla, Umibe no Kafuka, Sputnik-rakastettuni, Spūtoniku no koibito.

*Länsimaisesta näkökulmasta Japani näyttäytyy eksoottisena ja jopa mystisenäkin, selvästi erilaisena kulttuurina. Japanista käsin katsottuna taas länsimainen kulttuuri saa samanlaisen eksoottisen leiman. Eri kulttuureja yhdistämällä voidaan saada taiteessa ja monilla muilla elämänaloilla aikaan jotain uutta ja erikoista. Länsimaisen ja japanilaisen kulttuurin välimaastossa toimii kirjailija **Murakami Haruki**, joka on saanut maailmanlaajuista huomiota teoksillaan.*

Murakamin nimi tunnetaan hyvin länsimaissa ja suurin osa hänen tuotannostaan on julkaistu englanninkielisinä käännöksinä, mutta vasta muutama teos hänen laajasta tuotannostaan on käännetty suomeksi. Niistä ensimmäinen, *Suuri lammasseikkailu* (*Hitsuji o meguru bōken*, 1982), ilmestyi vuonna 1993 ja seuraavat vasta 2000-luvun puolella. Englanniksi hänen kirjojaan on käännetty jo 1980-luvulta lähtien, samoihin aikoihin kun Murakamin suosio Japanissa lähti nousuun.

Mediassa Murakamista luodaan usein kuva mystisenä persoonana, joka mielellään välttelee julkisuutta. Hän kuuluu niihin, jotka antaisivat mieluummin teosten puhua puolestaan. Yli kolmekymmentä vuotta kestäneellä kirjailijan urallaan hän on kirjoittanut paljon erilaisia tekstejä aina romaaneista novelleihin ja tietokirjoista esseisiin. Mutta tunnetuin hän on surrealistisia elementtejä sisältävistä romaaneistaan. Mutta kuka tämä mystinen kirjailija oikein on ja mistä hän kirjoittaa?

LÄNTTÄ JA ITÄÄ

Niin teostensa kuin omien mielenkiintonsa kohteiden kannalta katsottuna Murakami sijoittuu jonnekin länsimaiden ja Japanin välimaastoon. Länsimainen kulttuuri on kiinnostanut häntä jo nuoresta pitäen. Hänen teoksissaan voikin nähdä sekä suoria että epäsuoria viitteitä länsimaiseen kirjallisuuteen, musiikkiin ja muuhunkin kulttuuriin. Teoksissa ei juuri tehdä eroa niin sanotun korkean ja matalan kulttuurin välille. Aivan samoin itse teokset sijoittuvat jonnekin korkean ja matalan välille, toiset pitävät niitä liian viihhteellisinä ja toiset taas liian vaikeina. Toisaalta Murakami on itse todennut, että hänen kirjailijan uransa aikana on kirjallisuudessa yleisesti ollut aina vain tavallisempaan sijoittaa korkeaa ja matalaa kulttuuria niin, että nykypäivänä se ei ole mitenkään tava-tonta. Murakami vaikuttaa yllättävän länsimaiselta kirjailijalta, siitä huolimatta, että hänen teostensa tapahtumat sijoittuvat enimmäkseen Japaniin ja päähenkilöt ovat japanilaisia.

Murakamin teoksissa näkyy hänen perehtyneisyytensä länsimaiseen kirjallisuuteen. Kiinnostus kirjallisuuteen on varmasti osittain kotoa perittyä, sillä hänen vanhempansa olivat japanilaisen kirjallisuuden opettajia. Murakami on kirjailijan uransa lisäksi kääntänyt amerikkalaista kirjallisuutta japaniksi, muun muassa **J. D. Salingerin**, **Truman Capoten** ja **F. Scott Fitzgeraldin** teoksia. Esimerkiksi Salingerilta Murakamin on sanottu ottaneen vaikutteita omaan tuotantonsa. Hän on myös asunut Yhdysvalloissa 1990-luvun alkupuolella ja työskenteli tuona aikana muun muassa Princetonin yliopistossa. Akateeminen kiinnostus Murakamin teoksia kohtaan on huomattavaa länsimaissa ja se on ehkä ollut osasyynä siihen, että hänen kirjojaan on ahkerasti käännetty eri kielille. Murakamin teoksia on siis saatavilla jo yli 40 eri kielellä.

Musiikilla on tärkeä osansa niin itse kirjailijan elämässä kuin hänen teoksissaan. Hän on tunnustautunut ahkeraksi musiikinkuluttajaksi ja on jopa pyörittänyt yhdessä vaimonsa kanssa jazzklubia Tokiossa 1970-luvun puolivälistä 1980-luvun alkuun asti. Teoksissa Murakamin musiikkitietous näkyy runsaina viitteinä kaikenlaisiin musiikkiteoksiin, aina klassisesta musiikista jazzin kautta populaarimusiikkiin. Selkeimmin tämä näkyy kirjanimissä, kuten vaikka läpimurtoteoksen *Norwegian Wood* (*Noruwei no mori*, 1987), joka on nimetty The Beatlesin samannimisen kappaleen mukaan. Myös kirjojen henkilöhahmot tietävät usein paljon musiikista ja heillä on oma erikoistunut musiikkimakunsa.

Kirjailija itse on suhtautunut teostensa länsimaisuutta korostaviin arvioihin väheksyen sen tarkoituksellisuutta. Hän tuntuu haastatteluissa korostavan ennemminkin sitä, kuinka teksti vain syntyy, eikä hän luodessaan hae tietoisesti mitään erityisiä vaikutteita. Mutta toisaalta hän on myöntänyt pohtineensa identiteettiään kirjailijana suhteessa japanilaisuuteen. Pidempi oleskelu Yhdysvalloissa toi hänelle uutta ja läheisempää näkökulmaa kotimaahansa, mikä myös näkyy selkeästi hänen teoksissaan 1990-luvulta nykypäivään. Hänen kirjailijan uransa alussa Japanissa kirjoittamisessaan teoksissa länsimaisuus on jotenkin tavoitellun oloista kuin mitä hänen Yhdysvalloissa ollessaan ja sen jälkeen kirjoittamisessaan teoksissa.

KIRJAILIJAKSI YHDESSÄ YÖSSÄ

Murakami opiskeli elokuva-alaa Wasedan yliopistossa Tokiossa, mutta elämä johti hänet toiseen suuntaan. Opiskeluaikoinaan hän työskenteli levykaupassa myyjänä ja sittemmin hän pyöritti omaa jazzbaaria, kunnes kirjoittaminen vei mukanaan. Murakamin tavallaan myyttiseenkin maineeseen sopii tarina, jota kerrotaan hänen kirjailijan uransa alusta. Hänen on kerrottu olleen katsomassa baseball-ottelua, kun hän yhtäkkiä sai oivalluksen, että hän voisi kirjoittaa romaanin. Jo samana iltana hänen sanotaan aloittaneen kirjoittamaan ensimmäistä teostaan, joka julkaistiin vuonna 1979. Varsinainen läpimurto Japanissa tapahtui *Norwegian Wood* -romaanin ilmestyttyä vuonna 1987. Se erottuu Murakamin muista kaunokirjallisista teoksista sillä, että siinä maailmaa kuvataan realistisesti ilman arkeen sekoittuvaa yliluonnollisuutta. Siitä tuli suosittu erityisesti nuorten aikuisten parissa. Siinä on sanottu myös olevan paljon kirjailijan omia kokemuksia erityisesti hänen opiskeluajoiltaan, jolloin hän työskenteli kirjan päähenkilön tavoin levykaupassa.

Jazzklubista luopuessaan Murakami muutti myös elintapojaan. Hän lopetti tupakoinnin ja aloitti juoksuharrastuksen, josta hänet myös nykypäivänä tunnetaan. Suhteestaan juoksemiseen Murakami kertoo teoksessaan *Mistä puhun kun puhun juoksemisesta* (*Hashiru koto ni tsuite kataru toki ni boku no kataru koto*, 2007). Murakami ei ole elämänsä aikana tehnyt kovinkaan paljon tavallista päivätyötä, lukuun ottamatta aikaa

jolloin hän oleskeli Yhdysvalloissa. Silti hän on pyrkinyt elämään kurinalaista elämää jo juoksuharrastuksensakin vuoksi. Tietenkään kirjailijan tuotteliaisuudelle siitä ei liene haittaa, ettei taiteilijaelämä vie mennessään. Ihmeellisenä hän pitää itsekkin sitä, kuinka hän elää niin jalat maassa, mutta kirjoittaa kirjoihinsa mitä ihmeellisimpiä tapahtumia. Hän on itse kuvaillut tekstin syntyvän tajunnanvirranomaisesti, eikä hän suunnittele teoksiaan kovinkaan tarkasti ennen kirjoittamista. Hänen kaunokirjalliset tekstinsä sisältävätkin runsaasti surrealistisia elementtejä ja unenomaisia jaksoja, joiden vuoksi juonenkulku on tuskin koskaan ennalta-arvattava.

SOTA JA TRAUMAT

Useissa teoksistaan Murakami käsittelee Japanin viime vuosisadalla käymiä sotia ja niiden aiheuttamia traumoja, mutta myös muitakin Japania kollektiivisesti koskettaneita tapauksia. Murakami syntyi vuonna 1949 aikana, jolloin toinen maailmansota oli vasta päättynyt ja Japani oli uuden alun edessä. Isältään hän on sanonut kuulleensa vain vähän kertomuksia sota-ajalta, mutta ne vähätkin olivat nuorelle Murakamille tärkeitä. Murakami on todennut, että hänen sukupolvensa on otettava oma osansa sodasta ja sen aiheuttamasta pahasta kannettavakseen. Japanilaiset ovat hänen mielestään olleet hie- man hukassa itsensä kanssa. Kun sodan jälkeisen aherruksen jälkeen japanilaiset saavuttivat hyvän elintason, he ovat pysähtyneet pohtimaan minne he oikein ovatkaan menossa. Näistä lähtökohdista Murakami on rakentanut teoksiinsa hahmoja ja tapahtumia.

Erityisesti teokset *Suuri lammasseikkailu* ja *The Wind-Up Bird Chronicle* (Nejimaki-dori Kuronikuru, 1995) sisältävät pohdintaa sodasta ja sen traumoista. Molemmissa teoksissa Japanin armeijan sodankäynti Mongoliassa ja Mantšuriassa on läsnä nyky-päivän Japanissa. **Katie Wadell** esittää artikkelissaan *Haruki Murakami's Supernatural War* (2006) ajatuksen, että kyse olisi jonkinlaisesta kirouksesta, jonka kaatamiseen Murakamin kirjoissa tarvitaan nyky-Japanissa elävä, oravanpyörästä tipahtanut juppi. *The Wind-Up Bird Chronicle* käsittelee aihetta sotaveteraanin kautta. Kirjassa hän kertoo kaikista kokemistaan kauheuksista päähenkilölle. Heidän välilleen syntyy mielenkiintoisia yhteyksiä, kun he molemmat viettävät aikaa kuivuneen kaivon pohjalla, toinen sodan aikana ja toinen nyky-Japanissa. Wadell tulkitsee Murakamin kertovan siitä, että sota ja miehitys pakottaa yksittäisiä ihmisiä sekä fyysisesti että yliluonnollisesti alueille, joilla heidän ei pitäisi olla.

Suuressa lammasseikkailussa taas lammas edustaa kirousta, joka voi tarttua taudin lailla toiseen ihmiseen. Päähenkilö on tavallinen tokiolaismies, joka on mainostoimiston osakkaana. Hänen tavallinen elämänsä muuttuu kun hänen vaimonsa jättää hänet ja hän saa tehtäväkseen lähteä etsimään lammasta. Tämän etsinnän kuluessa selviää, että lampaalla on kyky siirtyä ihmiseen ja tämän kautta luoda valtakoneisto, joka ohjailee niin talouselämää, politiikkaa kuin kulttuuriakin. Päähenkilö saa tehtävänantonsa lampaan alaiselta, joka arvioi juuri hänet sopivaksi tähän tehtävään. Lammas edustaa jotain, joka on tullut sodan aikana mantereelta Japaniin ja vaikuttaa ihmisten kautta miltei kaikilla yhteiskunnan alueilla.

Murakami on ottanut aiheita kirjalliseen tuotantoonsa myös lähempää historiasta. Vuonna 1995 hän järkyttyi kahdesta tapauksesta, Kôben maanjäristyksestä ja Tokion metrosa tapahtuneesta sariinikaasuiskusta. Näiden tapausten jälkeen hän palasi asumaan Japaniin Yhdysvalloista, missä tuolloin asui ja työskenteli. Jälkimmäinen tapaus herätti hänen mielenkiintonsa siinä määrin, että hän ryhtyi haastattelemaan iskun uhreja ja kokosi kertomukset kirjaksi *Underground* (1998). Hän halusi tuoda esiin tavallisen ihmisen

näkökulman tapahtuneeseen ja tietää ketä uhrit olivat. Hän käsitteli aihetta poikkeuksellisesti ilman fiktiivisyyttä. Myöhemmin Murakami palasi myös Kôben tapahtumiin novellikokoelmassaan *After the Quake* (*Kami no kodomo-tachi wa mina odoru*, 2000).

EKSYNEET, YKSINÄISET JA SYRJÄYTYNEET

Murakamin kirjoissa päähenkilöt ovat usein henkisesti tasolla eksyksissä. Heidän selvitettäväkseen tulee joku ongelma, joka voi olla yhtä aikaa sisäinen ja ulkomaailmaa koskeva. Tavallaan monet teoksista saavat dekkarimaaisia piirteitä, kun päähenkilö ryhtyy enemmän tai vähemmän tilanteen pakottamana selvittämään kulloinkin kyseessä olevaa ongelmaa. Usein he tuntevat itsensä yksinäisiksi, he ovat joko jättäneet kotinsa tai tulleet rakastettunsa jättämiksi. Ongelmaa ratkaistessaan he saavat vihjeitä ja vinkkejä mitä persoonallisimmilta ihmisiltä ja joskus eläimiltäkin. Ongelman viimein ratketessa päähenkilö saattaa saavuttaa jonkinlaisen uuden ymmärryksen maailmasta ja ennen kaikkea omasta elämästään.

Kirjassa *Kafka rannalla* (*Umibe no Kafuka*, 2002) seurataan kahden henkilön kohta-
loita, jotka risteävät merkillisellä tavalla. Juonen kerroksellisuus mahdollistaa erilaisia tulkintoja. Toinen päähenkilöistä, **Tamura Kafka**, on pienenä jäänyt yksin isänsä kanssa, kun hänen äitinsä lähti kotoa vieden myös isosiskon mukanaan. Viisitoistavuotiaana Kafka karkaa kotoaan ja päätyy etsimään itseään samaan kaupunkiin, jonne saapuu myös toinen päähenkilöistä, jo kuusikymppinen **Nakata**. Nakata ei koskaan toipunut kunnolla hänelle lapsena sattuneesta kummallisesta tapauksesta. Hän elää yksin pienen avustuksen turvin yksinkertaista elämäänsä, kunnes hän ajautuu mukaan tapahtumiin, jotka vain tapahtuvat Nakatan ollessa kykenemätön niiden loogisuutta pohtimaan. Kafka ja Nakata eivät fyysisesti kohtaa toisiaan, mutta Nakatalla on oma roolinsa kun Kafkalle avautuu unien ja persoonallisten sivuhahmojen avustuksella uusia näkökulmia omaan elämäänsä.

Murakami itse on ollut opiskeluajoistaan lähtien tavallaan yhteiskunnan ulkopuolella: hän ei ole juurikaan tehnyt tavallista palkkatyötä eikä näin joutunut työelämän oravanyöpyöryyn. Hän ei ole myöskään liikkunut Japanin kirjailijapiireissä, vaan on mieluummin ollut omissa oloissaan tai matkustellut ulkomailla. Hän omien sanojensa mukaan välttelee elitismia ja pyrkii olemaan mahdollisimman vapaa. Tässä mielessä useat hänen teostensa miespäähenkilöistä ovat hyvin samankaltaisia joutilaisuudessaan. Tämä voi myös selittää Murakamin teosten suosiota japanilaisten nuorten aikuisten piirissä. He ovat Murakamin mukaan myös usein tavallisena pidetyn järjestelmän ulkopuolella, jopa omasta tahdostaan. Heille ei ole enää välttämättä tarjolla valmistumisen jälkeen eläkeikään asti kestäväää työpaikkaa, eivätkä he halua edes sitoutua vaan ovat mieluummin vapaita, koska heillä ei ole enää kaiken epävakaisuudesta johtuen luottamusta mihinkään.

Tässä mielessä heidän ajatusmaailmansa on hyvin samanlainen kuin heitä huomattavasti vanhemman kirjailijan ja Murakami kertookin saavansa paljon hyvää palautetta juuri tältä ikäryhmältä. Vaikka hän välttelee julkisuutta, on hän yhteydessä lukijoihinsa internetin kautta, erityisesti sähköpostin avulla. Tällä tavoin hän omien sanojensa mukaan saa arvokasta palautetta, joka helpottaa kirjoittamista. Lukijat ovat olleet hänen puolellaan ja ostavat hänen kirjojaan, kun taas kriitikot ja muu kirjallisuusväki Japanissa ovat suhtautuneet hänen teoksiinsa varautuneemmin johtuen hänen leimautumisestaan populaarikirjailijaksi. Syyksi tähän kirjailija itse mainitsee suosion, jonka hän sai osakseen *Norwegian Wood* -kirjan myytyä miljoonia kappaleita. Ennen tätä hän oli ollut kulttikirjailijan maineessa. Murakami uskoo kuitenkin omaavansa vakaan lukijakunnan.

Hän vertaa lukijakuntaansa musiikkiyhtyeen faneihin, jotka uskollisesti ostavat aina uuden levyn odottaen siltä tiettyä laatua, vaikka saattavat tietysti joskus pettyäkin.

MYSTISET NAISET JA KISSAT

Teoksissaan Murakami liikkuu paljon unien maailmassa ja tietoisuuden ja alitajunnan rajamailla. Surrealistiset tapahtumat sekoittuvat arkipäivään ja vievät päähenkilön mennessään jonnekin hänen oman alitajuntansa perukoille. Murakamin tunnetuimmissa fiktiivisissä romaaneissa on hyvin paljon samanlaisia naishahmoja, jotka tulevat jostain yllättäen miespäähenkilö elämään, auttavat tätä yliluonnollisin keinoin tämän ongelmassa ja sen jälkeen katoavat yhtä nopeasti ja arvaamatta kuin saapuivatkin. Esimerkiksi *Suuressa lammasseikkailussa* päähenkilö kohtaa naisen, jolla on ihmeellisen kauniit korvat ja joka ennustaa miehen joutuvan tekemisiin lampaan kanssa. Hän lähtee miehen mukaan etsimään lammasta, mutta häipyä ennen loppua jättäen päähenkilön tekemään yksin ratkaisunsa.

Sputnik-rakastettuni (*Spūtoniku no koibito*, 1999) -romaanin juonessa on kyse kolmio-draamasta, jossa miespäähenkilö rakastuu parhaaseen ystäväänsä **Sumireen**. Sumire ei tunne samoin päähenkilöä kohtaan, vaan rakastuu tulisesti itseään vanhempaan naiseen nimeltä **Miu**, jonka sihteerinä Sumire työskentelee. Miu ja Sumire lähtevät liikematkalle Italiaan, jossa Sumire katoaa koettuaan itsensä torjutuksi. Murakamille tyypillisesti liikutaan tässäkin romaanissa tietoisuuden ja alitajunnan rajan molemmilla puolilla. Henkilöhahmojen väliset rakkaussuhteet liikkuvat hänen teoksissaan erityisen usein tällä alueella. Juuri unien ja todellisuuden sekoittuminen ja surrealistiset juonenkäänteet tekevät niistä tulkinnallisesti mielenkiintoisia.

Myös kissat kuuluvat olennaisena osana moniin Murakamin teoksista. *The Wind-Up Bird Chronicle* -teoksessa päähenkilön vaimon kissan katoaminen käynnistää tapahtumat. *Kafka rannalla* -romaanissa taas toinen päähenkilö Nakata osaa puhua kissojen kanssa ja etsii kadonneita kissoja tämän erikoistaitonsa avulla. Kissojen rooli on selvästi jotain ihan muuta kuin olla vain kissoja, niillä on oma mystinen osansa Murakamin teoksiinsa luomissa maailmoissa. Hänen rakkautensa kissoihin on myös nähtävissä teosten ulkopuolella, esimerkiksi hänen omistamansa jazzklubin nimi oli *Peter Cat*.

LOPUKSI

Murakami Harukin suosioon löytyy monia syitä. Hänellä on kiehtova tapa yhdistää erilaisia asioita toisiinsa, niin länsimaisuutta ja japanilaisuutta kuin arkipäivää unien ja alitajunnan maailmaan. Itsensä hän koettaa jättää taka-alalle, mutta ei ehkä kuitenkaan esiinny niin mystisenä persoonana kuin media joskus hänet haluaa esittää. Jotain Murakamin arvostuksesta kertonee se, että häntä on pidetty mahdollisena Nobelvoittajana, vaikka tämä kunnianosoitus ei vielä hänen osalleen ole sattunut.

Murakamin teokset ovat mielenkiintoisen monitasoisia ja vetoavat monenlaiseen lukijakuntaan yhdistäessään sujuvan ja jopa viihteellisen kerronnan syvälliseen pohdintaan ja vakaviinkin aiheisiin. Yliluonnollisella on hänen teoksissaan usein metaforinen tarkoitus, jonka tulkinta jää lukijalle. Hänen laajasta tuotannostaan ja vaihtelevista aiheistaan johtuen niin lukijat kuin itse kirjailijakaan eivät ole päässeet tylsistymään. Päinvastoin, Murakamin teosta lukiessa ei voi olla koskaan varma siitä, mitä kansien välistä paljastuu. Ainoastaan se on tiedettävissä, että jotakin erilaista on varmasti luvassa.

LÄHTEET

Kirjallisuus

Murakami, Haruki, *Kafka rannalla*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki, 2009.

Murakami, Haruki, *Sputnik-rakastettuni*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki, 2003.

Murakami, Haruki, *Suuri lammasseikkailu*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki, 1993.

Murakami, Haruki, *The Wind-Up Bird Chronicle*. Vintage Books, London, 2003.

Sähköiset lähteet

Esposito, Scott. *Haruki Murakami's Meaningful Metaphors*. The Quarterly Conversation, 2006. <http://quarterlyconversation.com/haruki-murakami-sputnik-sweetheart> (luettu 24.2.2011)

Haruki Murakami resources. <http://www.exorcising-ghosts.co.uk/index.html> (luettu 22.2.2011)

Kelts, Roland, Writer on the borderline. The Japan Times Online, 2002. <http://search.japantimes.co.jp/member/member.html?fl20021201a4.htm> (luettu 25.2.2011)

Miller, Laura, *The outsider, The Salon interview with Haruki Murakami*, 1997. http://www.salon.com/books/int/1997/12/cov_si_16int.html (luettu 27.2.2011)

Random house, Haruki Murakami -sivusto. <http://www.randomhouse.com/features/murakami/site.php?id=> (luettu 20.2.2011)

Thompson, Matt, *Profile of novelist Haruki Murakami*. Guardian.co.uk, 2001. <http://www.guardian.co.uk/books/2001/may/26/fiction.harukimurakami/print> (luettu 26.2.2011)

Wadell, Katie, *Haruki Murakami's Supernatural War*. The Quarterly Conversation, 2006. <http://quarterlyconversation.com/haruki-murakami-windup-bird-chronicle> (luettu 24.2.2011)